

Ahzab Suresi Bağlamında Salavât Getirmenin Anlamı

-ümmete rahmet-

Bağlamın sure bütünlüğü açısından oynadığı rolü göstermesi açısından en önemli örneklerden biri de Ahzab suresinin 56. ayetidir. Anlam verilirken siyak-sibak ilişkisinin dahi yetmediği ve mutlaka sure bütününde yer alan mananın da dikkate alınması gerektiği, bu ayetle ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifade ile bu ayet, sure bütünü dikkate alınmadan kastın tam anlamıyla ortaya çıkarılamadığını gösteren iyi bir örnektir. Ayet, salavât getirme diye isimlendirilen eyleme de kaynaklık etmektedir ki burada bütün mesele, salât kelimesi çevresinde ilerler.

Salât kelimesi, namaz, dua, istiğfar, rahmet, bağışlama, tebrik, senâ, hayırla anmak, yüceltmek, yanmak gibi manalara gelir.¹ Çoğulu salavâttır ve bu şekilde ifade edildiğinde genellikle Allah için senâ (övgü), Peygamber (sav) için de dua anlamını çağırır.²

Salavât, kendisine namazda iki şekilde yer bulur.

Birincisi teşehhütte, yani son oturuşta okunan tahiyat duasındadır. Bu dua da "...ve's-salavâtu...." ifadesiyle bütün salavâtların Allah'a ait olduğu dile getirilir.³ Bunun anlamı, genellikle "Bütün övgüler Allah'a aittir." şeklinde verilir.⁴

İkincisi, yine namazda Peygamber (sav)'e ve müminlere dua etmektir ki bu

¹ Lisanu'l-Arab, salât mad., c, 28, s. 2489-2492.

² Bu konuda şu ayetler hatırlanmalıdır: *"Bedevîlerden öylesi de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inanır, (hayır için) harcayacağını Allah katında yakınlığa ve Peygamber'in dualarını (وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ) almaya vesile edinir. Bilesiniz ki o (harcadıkları mal, Allah katında) onlar için bir yakınlıktır. Allah onları rahmetine (cennetine) koyacaktır. Şüphesiz Allah bağışlayan, esirgeyendir."* (Tevbe suresi, 99. ayet. Diyanet Vakfı Meali); *"İşte Rablerinden bağışlamalar (صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ) ve rahmet hep onlarıdır. Ve doğru yolu bulanlar da onlardır."* (Bakara suresi, 157. ayet. Diyanet Vakfı Meali).

³ Abdullah b. Mes'ud (ra)'dan: Rasulullah (sav) elimi elleri arasına alarak Kur'an'dan bir sure öğretir gibi teşehhüdü (tahiyatı) bana öğretti. Şöyle buyurdu: *'Vet-Tahiyyatu lillahi ve's-Salavâtu ve't-Tayyibât, es-Selâmu aleyke eyyühe'n-Nebiyyü ve Rahmetullahi ve Berekâtüh. es-Selâmu aleyne ve alâ ibadillahi's-Sâlihîn, Eşhedu en lâ ilahe illallah ve Eşhedu enne Muhammeden abduhu ve rasûluh'* Peygamber aramızdayken böyle okunurdu. Ancak ruhunu teslim edip (aramızdan ayrıldığında) 'es-Selâmu ale'n-Nebî' şeklinde söyledik. (İbn Hanbel, I, 414.) Ayrıca bknz; İbn Hanbel, I, , 376, 422, 430, 438, 459.).

⁴ İslam Ansk., teşehhüd maddesi, c. 40, sayfa: 563-564.

dua;

“Allahumme salli alâ Muhammed ve alâ âli Muhammed kemâ salleyte alâ İbrahim ve alâ âli İbrahim, inneke hâmidun mecîd.” veya “Allahumme bârik alâ Muhammed ve alâ âli Muhammed kemâ bârekte alâ İbrahim ve alâ âli İbrahim, inneke hâmidun mecîd.” şeklinde ifade edilir.⁵ Bu sözler, Allah’tan bütün peygamberlerin atası durumunda bulunan İbrahim (as)’e ne veriyse Muhammed (sav)’e de de aynısını vermesini talep eder. Bununla da kalmayıp her iki elçinin âlini de içine alır.

Namaz dışında;

Salavât, Ahzab suresinin ilgili ayetinden hareketle müslümanların fiili anlamda hayatlarına yansıtmaları gereken bir emirdir ki muhtemelen ‘salât’ın namaza yansması da söz konusu surenin nüzulünden sonradır. Salavât, sözlü olarak “Allahumme salli alâ Muhammed ve alâ âli Muhammed” şeklinde ifade edilir ve bunun yanı sıra isminin geçtiği her yerde kısaca “Sallallahu Aleyhi ve Sellem” demek, Muhammed (sav)’in manevi şahsını selamlamak anlamına gelir.⁶ Bu şekilde mukabelede bulunmak bir nevi ümmetin kendisine şahadetidir ve onun rehberliğine duyulan saygıdan kaynaklanır.⁷ Peygamber (sav) hayattayken gerek namaz içinde gerekse namaz dışında onu sevmeyi, korumayı, yüceltmeyi ve rehberliğinden faydalanma kararlılığını ifade eden bu samimi yaklaşım, o öldükten

⁵ Bknz: Müslim, Salât, 11; Ebu Davud, Menâsik, 96, 97; Tirmizî, Vitr, 17, 20; Tefsîru’l-Kur’an, 33; Muvatta, Kasru’s-Salât, 22; İbn Hanbel, V, 353; Çeşitli lafız farklılıkları ile rivayet edilen bu duanın Kâ’b b. Ucre tarafından nakledilen şekli şudur: “Allahumme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ salleyte alâ âli İbrâhîme inneke hamîdün mecîd. Allahumme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ âli İbrâhîme inneke hamîdün mecîd.” (Buhârî, “Daavât”, 33; Müslim, “Salât”, 66); Hanefilere göre bu duanın namazların son ka’desi ile müekked sünnet olmayan nafîle namazların ilk ka’desinde, Malikilere göre ise sadece namazların son ka’desinde okunması sünnettir. Şâfiî ve Hanbelilere göre ise namazın son ka’desinde Hz. Peygamber’e salâta bulunmak farzdır. Şâfiîler ayrıca salavâtı hutbenin rükünleri arasında saymıştır. (İslam Ansk., salâtu selâm maddesi, c, 36, s. 23, 24.).

⁶ Salavât ya da selâtu selam (salvele/tasliye) Peygamber (sav)’in manevi şahsiyetini selamlamak şeklinde tarif edilir ki bunun yazılı kaynaklara yansımalarının en erken III. yy.dan itibaren başladığı bildirilmektedir. (İslam Ansk., salâtu selâm maddesi, c, 36, s. 23, 24.).

⁷ Buna mukabil Peygamber (sav)’in de Kur’an’da müminlere salât ettiği, yani ... **وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ** ... **سَكَنَ لَهُمُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ** ... *“...Ve onlar için dua et; çünkü senin duan onlar için bir huzur (vesilesi) olacaktır...”* (Tevbe suresi, 103. ayet.) şeklinde dua ettiği belirtilir.

sonra da devam ettirilmiştir.⁸ Fakat zamanla anlamı ve söylenme kastı unutulmuş sadece vird şeklinde tekrarlanan kuru bir söze dönüşmüştür.⁹ Nitekim bu dua, günde beş vakit Nebi (sav)’nin arkasında namaz kılanlar için anlamlıdır. Ama karşısında elçiyi bizzat göremeyenlerin bu sözle ne kastettiklerini anlamaları hususu zihinlerde yeterince açıklık kazanamamaktadır. Zira Peygamber (sav)’e bunca salavât getirmek sadece onun pak ruhuna yardım istemek veya Allah’tan onun için bir makam (makâm-ı mahmûd) talep etmekle sınırlandırılabilir mi?¹⁰

Salavât getirmek diye tabir edilen cümlelerin içinde geçen en önemli kavram *salât* kelimesidir. Bu kelimenin Kur’an’da pek çok yerde kullanıldığı bir vakıdır. Bilindiği gibi Kur’an’da bir kelimenin birden fazla anlama gelmesine vücut denir. Farklı vecihleri bulunan eş sesli kelimelerden biri olan *salât*, diğer çok sesli kavramlar gibi kullanıldığı yere, yani siyak sibak ve içinde bulunduğu bağlama göre anlam kazanır.

Salât kelimesinin geçtiği ayet şudur¹¹:

“Allah ve melekleri, Peygamber’e çok salevât getirirler. Ey müminler! Siz de ona salevât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin.”¹²

Ayetin mealinde يُصَلُّونَ (yusallûne) fiilinin *salavât getirirler* şeklinde çevrilmesi hatadır. Zira Allah’ın ve melekelerin salavât getirmesi söz konusu olabilir mi?¹³ Elbette hayır. Allah’ın Resul’üne dua ettiği de düşünülemez.¹⁴ Allah’ın salât

⁸ Bilindiği gibi tahiyat duasının devamında da Nebi (sav)’ye selam verilir. Allah’ın rahmetinin ve bereketinin üstüne olması istenir ve bu her namazda tekrarlanır. Nebi (sav)’ye selam vermek onun esenliği için elinden geleni yapacağını ilan etmek, yani onu bütün kalbiyle desteklemek anlamına gelir. Allah’ın rahmetinin ve bereketinin onu sarması/bulması için kişi kendi üstüne hangi sorumluluk düşüyorsa buna hazır olduğunu ilan eder. Dua, bu içeriğiyle bir rehber/lider etrafında kümelenmiş bir ümmet inşa eder.

⁹ Nitekim müminlere salavât getirmeyi emreden ayet, bununla tekrarlanan bir sözü değil, hakikat peşinde bi’l fiil yaşanan bir mücadele azmini, yani ne olursa olsun onun izinden giderek kendisini desteklemeyi ifade eder.

¹⁰ İslam Ansk., makâmı-ı mahmûd maddesi, c. 27, s. 413-414; Bu soru, “Rasulullah (sav)’ın ruhunun, ümmetinin dualarına ne kadar ihtiyacı var?” gibi değişik açılardan da sorulabilir.

¹¹ Bu ayetin Cuma hutbesinde kendisine sürekli bir yer edinmesi, salavâtın müminler nezdinde taşıdığı anlamın sürekli bir şekilde hatırd tutulmasının gereği ve önemiyle ilgili olmalıdır.

¹² Ahzab suresi, 56. ayet. (Diyaret Vakfı Meali).

¹³ Ahzab suresi, 56. ayetinin farklı bazı meallerdeki karşılığı şu şekildedir: ***“Allah ve melekleri, şüphesiz, Peygamberi kutsarlar: (o hâlde) ey iman etmiş olanlar, siz de o’nu kutsayın ve kendinizi***

etmesi, Rasulullah (sav)’a rahmet etmesi, melekleri nezdinde onu tezkiye edip övmesi veya rızası; meleklerin salât etmesi, Nebi için dua edip ve af talep etmeleri; müminlerin salâtı ise Peygamber (sav)’ın Allah katındaki makamının yüceltilmesi/yükseltilmesi için dua etmeleri şeklinde anlaşılmıştır.¹⁵

Ancak surenin içeriği ve bağlamı bilinmeden bu kelimeye yüklenecek mana, akim kalır. Yani *salât* kelimesinin hangi bağlam içinde geçtiği ve bu kelimeyle özel ya da genel bir anlamın kastedilip kastedilmediği ancak bağlam yardımıyla ortaya çıkarılabilir. Bu nedenle önce surenin içeriğinden hareketle baştan aşağı bağlamını görmek bir zarurettir.

Ahzab suresi, şu ayetlerle başlar:

“Ey Peygamber! Allah’a karşı gelmekten sakın. Kâfirlere ve münafıklara itaat etme. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Rabbinden sana vahyolunana uy. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Allah’a tevekkül et, vekil olarak Allah yeter.”¹⁶

Kâfir ve münafıklara itaat edilmemesinin gereğini vurgulayarak başlayan bu sure Medenî bir suredir ve bu girişten sonra surenin içeriği özetle şu şekilde ilerler:

Kişinin eşi, annesi gibi (zıhar); evlatlıkları da gerçek çocukları gibi değildir (4).¹⁷

(o’nun rehberliğine) tam bir teslimiyetle terk edin!” (M. Esed Meali); “Allah’ı ve melekleri, Peygambere salât etmekte (onun şerefini gözetmeğe, şânını yüceltmeğe özen göstermekte)dir. Ey inananlar, siz de ona salât edin, (onun şânını yüceltmeğe özen gösterin); içtenlikle selâm edin (ona esenlik dileyin).” (S. Ateş Meali); “Muhakkak ki Allah ve melekleri Peygambere hep salât (rahmet ve sena) ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve tam bir içtenlikle selâm verin.” (S. Yıldırım Meali); “Şüphesiz ki Allah ve melekleri o peygambere çok salât (ve tekrîm) ederler. Ey iman edenler, siz de ona salât edin, tam bir teslimiyetle de selâm verin.” (H. B. Çantay Meali); “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.” (Diyanet Meali); “Şu bir gerçek ki, Allah ve melekleri, o Peygamber’e destek verirler/onun şânını yüceltirler. Ey inananlar! Siz de ona destek olun/onun şânını yüceltin ve ona içtenlikle selâm verin.” (Y. N. Öztürk Meali); “Allah ve melekleri Peygamber’e rahmet eder. Ey iman edenler! Siz de onun için rahmet ve esenlik dileyin.” (Ş. Piriş Meali).

¹⁴ Râzî, Mefâtihu’l-Gayb, c. 18, s. 290.

¹⁵ Râgıb el-İsfahânî, Müfredat, s. 491; Kurtubî, El-Câmî’u Li-Ahkâmî’l-Kur’an, c. 14, s. 171, 172.

¹⁶ Ahzab suresi, 1-3. ayetler. (Diyanet Meali).

¹⁷ Parantez içi rakamlarla ayet numaraları gösterilmiştir. Ayrıca burada üzerinde durulan manalar, meal olmanın da ötesinde, ayetlerden çıkarılan sonuçlardır. Dolayısıyla meal gibi

Çocuklar, babalarına nispet edilerek isimlendirilmelidir (5).

Peygamber, müminlere canlarından ileridir. Eşleri de müminlerin anneleridir. Akrabalık bağları, miras açısından manevi kardeşlik bağından daha fazla hak doğurur. (6).

Allah, sadıklara sıdkından sorabilmek için Nuh, İbrahim, Musa, Meryem oğlu İsa ve son olarak Muhammed'den söz (misak) almıştır. Kâfirlere ise acı bir azap hazırlamıştır. (7, 8).

[Sekizinci ayette لَيْسَ لِلصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ“Sadıklara sıdkından sormak” tan bahsedilir. Yani insan, toplum içinde sosyal dokuyu ilgilendiren her konuda dürüst ve her hâlükârda doğru adımlar atmak zorundadır ve bundan sorumludur. Bu sözleşme (misak alma) bahsinden hemen sonra konu, daha önce yaşanmış savaş şartlarına getirilir ve az önce sözü edilen sosyal meselelerle bunlar arasında verilen mücadele ve zorluk açısından bir bağ kurulması istenir.]¹⁸

Bir zaman üstlerinden ve altlarından üzerlerine ordular saldırınca gözleri kayıp yürekleri ağızlarına geldiğinde, hatta Allah hakkında zanlarda bulunmaya başladıklarında müminler, Allah'ın düşmanlarının üzerine bir rüzgâr ve görülmeyen ordular göndererek kendilerini nasıl kurtarıp nimetlendirdiğini hatırlamalıdır (9, 10).

O an orada müminler denenmiş, şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmış, münafıklar ve kalplerinde hastalık (maraz) bulunanlar, “Allah ve Resulü bize sadece boş vaatlerde bulundu.” demiş; bazıları da kaçmak için “Burada (düşmana) karşı konulmaz, evlerimiz (saldırılara) açık durumda!” diyerek Peygamber (sav)'den izin istemişti. (11-13).

Eğer şehirleri gerçekten saldırıya uğrasa ve düşman tarafından fitne çıkarmaları istenseydi, (o kalpleri hasta olanlar) tereddüt etmeden bunu hemen yaparlardı (14).

Oysa dönüp kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi ki Allah'a verilen söz sorumluluk gerektirir. (15).

Onlara “Ölmekten yahut (savaşta) öldürülmekten kaçırıyorsanız, kaçmak size bir fayda vermez; bunu başarsanız bile hayatın zevkini ancak çok kısa bir süre tadarsınız!” denilmelidir. Çünkü Allah bir zarar vermek istese, kimse O'ndan

değerlendirilmemelidir.

¹⁸ Bundan sonra burada görüldüğü gibi ilgili ayetler arasındaki açıklamalar [] işaretiyle verilecektir.

kaçamaz. Yahut rahmetini bağışlamak istese buna kim mani olabilir? Onlar, Allah'tan başka bir yardımcı ve koruyucu bulamayacaklarını da bilmemektedirler. (16, 17).

Allah, savaştan kaçanları ve kardeşlerine "Bize gelin!" diyerek (savaştan) alıkoyanları bilir. Böyleleri müminlere yapılan yardımı kıskanır. Ama bir tehlike ile karşılaşınca ölecekmiş gibi korkuyla gözleri dönmüş bir şekilde müminlere bakarlar. Tehlike geçince de inananları sivri dilleri ile incitmeye devam ederler. Bu insanlar, iman etmiş değildir ve bu yüzden Allah onların yaptıklarını boşa çıkaracaktır (18, 19).

Bunlar, korkudan ordunun çekilmediğini zannetmektedirler. Ordu geri dönse çölde bedeviler arasında kalıp uzaktan haber almayı tercih ederler; aranızda bulunsalar bile savaşır görünmekten başka bir şey yapmazlar (20).

[Burada müminlerle münafıklar arasındaki psikolojik çatışma (harp) gündemdedir. Münafıklar savaş şartlarında korku ve vehim üreterek yaptıklarını şimdi toplumsal meselelerin hâlinde dedikodu ve iftira ile yapmaya çalışmaktadırlar.]

Oysa Allah'ın elçisi, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmaya inanan ve Allah'ı çok anan kimseler için çok iyi/güzel bir örnektir. Buna göre müminler düşman ordularını gördükleri zaman korkmaz, bu onların sadece imanlarını ve teslimiyetlerini artırır ve "Bu Allah ve Resul'ünün, bize vadettiği zaferdir. Allah ve Resulü doğru söylemiştir." derler (21, 22).

Müminler, Allah'a verdikleri sözde dururlar. Onlardan kimi şehit düşmüş kimi de şehit olmayı beklemektedir (23).

Allah, sadakat gösterenleri sözlerini tutmalarından dolayı ödüllendirsin, ikiyüzlüleri de -dilerse- azaba çarptırsın yahut (pişmanlık duyarlarsa) tövbelerini kabul etsin diye insanları bu tür sınamalara tabi tutmaktadır (24).

Allah, savaşta müminlere yardım edip inkâr edenleri ise hiçbir hayra eremeyecekleri şekilde öfkeleriyle geri çevirmiştir. Kitap ehlinde onlara yardım edenleri de kalelerinden indirip kalplerine korku düşürmüştür. Onlardan bir kısmı ölmüş bazıları da esir alınmıştır. Böylece Allah, onların topraklarını, evlerini, mallarını ve henüz ayak basılmayan nice yerleri müminlere miras olarak vermiştir (25-27).

[Baştan itibaren buraya kadar bir özet yapmak gerekir. Çünkü savaştan

bahseden ayetlerden hemen sonra buradan itibaren ayetler tekrar içe yönelir.

İlk altı ayette toplumsal (sosyal) meseleler sıralanır.

Zihar,

Çocukların babalarına nispet dilmesi, yani evlatlık,

Peygamberin eşlerinin müminlerin annesi olması,

Akrabalık bağlarının mirasta manevi kardeşlik bağlarından daha öncelikli olması.

Sonra, ayetler Hendek ve hemen ardından Kureyzaoğullarıyla yapılan savaşa değinir ki bu savaşların en önemli özelliği, imtihan konusu edilen bütün güçlüklerine rağmen savaşılmamış olmasıdır. Daha doğrusu bu olaylar psikolojik bir harp şeklinde ilerlemiş ve sonuçlanmıştır. Ancak ayetler, savaşa hazır olmak, bunu göze almak ve şehit olmayı arzulamak üzerinde durur. Savaşılmamasına rağmen bu hengâmede korkmadan hazır beklemek ve bedel ödemeyi göze alabilmek savaşmak kadar önemli kabul edilmiştir. Hendek savaşında Kureyzaoğullarının arkadan şehri kuşattığına dair haberler tam anlamıyla bir imtihana dönüşmüştür. Ayrıca Haşr suresi bağlamında anlatıldığı gibi elde edilen ganimetlerin dağıtımı da yine bu imtihanın bir parçası durumundadır.

Hendek muhasarası ve devamında meydana gelen olaylar, kâfirlerin tuzak içeren bütün çetrefilli uğraşlarına ve özellikle münafıkların birliği bozmaya çalışan gayretlerine rağmen müminlerin birleşmiş ordular karşısında nasıl cesaretle durduklarını gösterir. İşte müminlerin yapılan kötü propagandalara kanmayıp sağlam durarak kazandığı asıl savaş budur. Bu özellikle münafıklara karşı kazanılmış bir zaferdir. Dolayısıyla birlik ve beraberliğin ne kadar önemli olduğunu kanıtlamıştır. Toplumsal olaylar ele alınırken araya bu savaşlarda gösterilen başarının girmesinin sebebi budur. Başka bir ifade ile Hendek savaşı ve sonrasında gelişen olaylar, münafıklara karşı imanın bir zaferidir ve bu başarı bütün sosyal olaylarda hatırlanmalıdır. Zira toplumu ilgilendiren sosyal olayların pek çok zaman savaşta gösterilen cesaret ve sabrı gerektirecek kadar ciddi sorunları ve sonuçları olur. Nihayet toplumun birliğini, yani barışını ve huzurunu koruyamayan milletlerin savaşta da bir esamesi okunmaz.

Hendek savaşı sırasındaki o uzun bekleyiş ve yine bu sırada şehrin arkadan Yahudiler tarafından sarıldığı ve evlere saldıracakları bilgisi, çoluk çocuğun helak olduğu veya olacağı yönünde gelen haberler ve çaresizlik içinde ne yapacağını

bilemezken tam bu aşamada münafıklardan şöyle bir ses duyulmuştur:

“Allah ve Resulü bize sadece boş vaatlerde bulundu.” ve “Burada düşmana karşı konulmaz, evlerimiz saldırılara açık durumda!”

Münafıklar savaştan kaçmak ve kardeşlerine de “Bize gelin!” diyerek savaştan alıkoymak yoluyla müminlerin gücünü kırmaya çalışmışlardır. Fitne çıkarmaya yarayan bu yaklaşımların savaşın sonuçlarından daha fazla zarar vereceği açıktır. Ancak müminlerin sabır ve sebat göstermesi sayesinde bu gerçekleşmemiştir.

Aynı şekilde müslümanlar arasında fitne çıkarmaya ve onların birliğini bozmaya çalışanlar, toplumu ilgilendiren önemli konularda da zihinlerde şüphe uyandırmaya çalışmaktadırlar. Savaş şartları ile toplumu ilgilendiren ağır konuların bir arada verilmesinin sebebi, muhtemelen her iki durum arasındaki benzerlik ve sonuçları itibarıyla yol açabilecekleri büyük sorunlar dolayısıyladır. Buna göre münafıkların Peygamber (sav)’in evlilikleri, zihar gibi çok uzun süre toplumda yer etmiş ama zulme yol açan geleneksel uygulamaları kaldırması vb gibi meseleleri tartışma/eleştiri konusu yaptıkları bellidir.¹⁹ Onlar, bu şekilde muhalefet oluşturmaya yeltenmektedirler. Bu durumun Hendek’te yaşananlardan farkı yoktur. Nitekim savaşlar bir milletin birleşmesine yol açarken bu tür fitneler toplumu parçalamaya sebep olabilmekte, yani çok fazla zarar verebilmektedir.

Hendek muhasarasında savaşılmadığı hâlde münafıklar marifetiyle doğan sıkıntılı hâl, toplumu ilgilendiren konularda da yine bu hasta tipler elinde benzer zorluklara yol açmaktadır. Bu nedenle her iki durum peş peşe anlatılarak aralarındaki benzerliklerden ders çıkarılması ve ibret alınması istenir. Bu şekilde bir mukayese müminlere içinde bulundukları toplumsal paydayı ciddiye almayı öğretir. Eğer elçiye gerekli destek verilmezse toplumda kötü haberleri yayanların yol açacağı tahribat, savaşta yaşananlardan az olmayacaktır. Bu sebeple toplumun barış ve huzuruna gerekli itina göstermek bir zarurettir.²⁰

¹⁹ Surenin özellikle 58-62 ayetleri buna işaret etmektedir. Peygamberimiz (sav) elbette bu tür sorun çıkaran toplumsal meselelere vahyin rehberliğinde yaklaşıp kaldırmıştır. Fakat ne yazık ki bu müdahaleler müşrik ve münafıkların gözünde sadece ona ait şahsi birer tasarruf şeklinde anlaşılmıştır.

²⁰ Surede Hendek ve Kureyzaoğulları olayları sırasında münafıkların üstlendiği rolle, toplumu ilgilendiren meselelerde yine onların şehir içindeki faaliyetleri arasındaki benzerliğe, yol açabilecekleri tehlike açısından dikkat edilmelidir. Bu mukayese toplumun güvenliğine verilen önemi

Buradan itibaren ayetler, başta olduğu gibi tekrar içe yönelir.]

Peygamber eşleri dünya hayatını ve süsünü istememelidir. Yoksa elçinin bu isteklerini karşılayıp onları boşaması gerekecektir (28).²¹

Onlardan Allah'ı, elçisini ve ahiret yurdunu isteyip güzel davrananlara Allah, büyük bir mükâfat hazırlamıştır. Zira onlardan kim açık bir edepsizlik yaparsa onun için azap iki kat, içlerinden Allah'a ve elçisine itaat eden için de iki kat mükâfat ve bol rızık vardır ki bu Allah'a göre kolaydır. Peygamber eşleri, kadınlardan herhangi biri gibi değildir. Onların sakınması, kalbinde hastalık bulunanlar yanlış anlamasın diye sözü edalı bir şekilde değil, yerinde ve uygun şekilde söylemesi, evlerinde oturması, cahiliye kadınları gibi cazibelerini sergilememesi, namazı kılıp zekâtı vermesi, yani Allah'a ve elçisine itaat etmesi gerekir. Zira Allah onlardan kiri gidermek ve onları tertemiz yapmak istemektedir. (29-33).

Peygamber hanımları evlerinde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlamalıdır (34).

Allah'a teslim olmuş bütün erkekler ve kadınlar, inanan bütün erkek ve kadınlar, kendilerini adanmış bütün erkek ve kadınlar, sözlerine sadık bütün erkek ve kadınlar, sıkıntılara göğüs geren bütün erkek ve kadınlar, Allah'a saygı duyan mütevazı bütün erkek ve kadınlar, karşılıksız yardımda bulunan bütün erkek ve kadınlar, nefislerini kontrol eden bütün erkek ve kadınlar, iffetlerini koruyan bütün erkek ve kadınlar ve Allah'ı anan bütün erkek ve kadınlar için Allah, mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlanmıştır (35).

Allah ve Resulü, bir işte hüküm verdiği zaman, artık inanmış bir erkek ve kadının, o işte bu hükme uymaları gerekir. Bu durumda artık kendi isteklerine göre başka bir hükmü tercih etme hakları yoktur. Zira kim Allah'a ve Resul'üne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur (36).

Allah'ın nimet verip lütufta bulunduğu ve kendisinin de iyilik ettiği kişiye peygamber, "Eşini terk etme ve Allah'tan kork." diyerek Allah'ın yakında aydınlığa çıkaracağı şeyi gizlemeye çalışmaktadır. Zira insanların ne düşüneceklerinden çekinmektedir. Oysa çekinilmesi gereken sadece Allah'tır. İşte bu şekilde Zeyd'in o hanımla beraberliğini sona erdirdiğinde, yani evlatlıkları eşleriyle ilgilerini

vurgulamaktadır.

²¹ Eğer bu meselenin halli boşamayla gerçekleşseydi, bunun toplumda açacağı yara bir hayli ağır olurdu. Allah'tan buna lüzum kalmamış, münafıkların beklentileri gerçekleşmemiştir.

kestiklerinde onlarla evlendikleri için müminler suçlanmasın diye Allah onu elçisiyle evlendirir. Ve böylece Allah'ın buyruğu yerine getirilmiş olur (37).

[Bu ayet, yukarıdan itibaren konunun neden savaş ortamı içinde ele alındığını anlamamıza yardım eder. Zira bu durum, savaş şartlarında olduğu gibi gerçekten cesaret ve sabır gerektiren bir iştir. Çünkü bu mesele her planda müminlerin bir açığını yakalamaya, toplumda fitne ve huzursuzluk çıkarmaya çalışan münafıklar açısından bulunmaz Hint kumaşdır. Tam bu esnada Peygamber (sav)'in eşlerinin de çok sıkı durması ve muhtemel bir fitneye kapı aralayabilecek söz ve tutumlardan uzak kalması gerekir. Bu nedenle surede Nebi (sav)'nin eşlerine nasihatte bulunmak da özellikle ihmal edilmemiştir.

Evlatlık konusu, meselenin can acıtıcı bir şekilde Peygamber (sav) üzerinden çözümlenmesini gerektirecek kadar önemlidir. Anlaşılan odur ki bu olayın başka biri üzerinden halledilmesi samimiyete, başka bir konu üzerinden çözümlenmesi de hakikate ters düşmektedir. Eğer zihar olayı tam bir zulüm örneği olmasaydı o meselenin de elçi üzerinden halledilmesi uygun görülürdü. Bunun gibi evlatlık konusunda iyi niyet ve halis bir tavırla “Artık evlatlıklarınızı üzerinize geçirip onları öz çocuklarınızla bir tutmayacaksınız.” denilmesi de yetmeyecekti. Altıncı ayet akrabaları Allah'ın kitabında göre birbirlerine diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakında tutar. Bu şekilde akrabalığı ve aileyi koruma altına alır. Bir yandan imana dayalı kardeşliğin bir adım ötede akrabalığı ve aileyi dağıtacak şekilde abartılmasına müsaade etmez, diğer yandan evlatlık edinme yoluyla yetim ve yoksulluğun gözden kaçırılmasına da imkân vermez. Çocukların babası olmasa bile onlara nispet edilmesi, sorunu tespit etmeye yarar ve aileyi korur. Asıl olan yetim ve yoksul doğuran sebeplerin ortadan kaldırılmasıdır. Bunun yanı sıra aile ve akrabalık bağları toplumun bel kemiğidir. Bu yok olursa toplumsal dayanışmanın temelleri çöker.]

Allah'ın kendisi için takdir ettiği şeyi yapmasından dolayı Peygamber suçlanamaz. Sizden önce gelip geçenler için de Allah'ın bir uygulamasıdır bu. Zira Allah'ın iradesi mutlaka tecelli eder (38).

Peygamberler Allah'ın mesajlarını duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Çünkü hesap görücü olarak Allah yeter (39).

Herkesin Muhammed'in kimsenin babası olmadığını bilmesi gerekir. O, Allah'ın Elçisi ve bütün peygamberlerin sonuncusudur. Ve Allah her şeyi hakkıyla

bilendir (40).

[Bu ayet konuya biraz daha açıklık getirir. Mesele Rasulullah (sav)’dan sonra kimsenin evladı iddiasıyla onun makamına talip olamamasıdır. O, ne evlatlık ne de başka manevi bir yolla kimsenin babası veya yakını değildir. Bu şekilde hiç kimse hak iddia edip ayrıcalık ve imtiyaz talep edemez. Buna göre değil maddi bir gerekçeyle, manevi yolla dahi bu bağın kurulmasına müsaade edilmemektedir. Bu şekilde ayet, Peygamber (sav) sonrası toplumsal hayat açısından önemli bir ölçü vazetmektedir.]²²

Müminler, Allah’ı çokça anmalı, sabah akşam onu tesbih etmelidir. Zira karanlıklardan aydınlığa çıkaran, melekleri vasıtasıyla nimet verip rahmet eden odur. Müminler ona kavuşacakları gün selamla karşılanırlar ve onlar için mükâfat hazırlanmıştır (41-44).²³

Peygamber, bir şahit, bir müjdeci, bir uyarıcı ve Allah’ın izniyle herkesi davet edip ışık saçan biri olarak gönderilmiştir ki bu şekilde müminlere Allah’ın büyük bir lütufta bulunduğu müjdelenmektedir (45-47).

Kâfirlere ve münafıklara itaat edilmemeli, onların eziyetlerine aldırmamalı ve Allah’a tevekkül edilmelidir. Hiç kimse Allah kadar güvene layık olamaz (48).²⁴

[Surenin başında olduğu gibi kâfirlere ve münafıklara itaati reddeden bu ayetlerden hemen sonra yine sosyal olaylara değinilir. Fakat yukarıda örnekleri verilen bu olayların hemen hepsi çetrefilli durumlar içerir. Mesela bir sonraki ayet kocanın kendisine dokunmadan boşandığı eşini –ki bu gibi durumlar çoğu kez sorunludur– ihtiyaçlarını karşılayarak serbest bırakmasını salık verir. Hediyeler ve

²² Kana, soya veya akrabalığa dayalı birlikteliklerin dünya tarihinde yol açtığı sorunlar, bu yasaklamanın önemini fark etmeye yeter. Fakat Peygamber (sav)’i üzecek şekilde ağır bir örnek verilerek kaldırılmasına rağmen bu uygulamaların pek çok olumsuz yönü hâlâ gündemdedir. Bu anlamda insanlardan bazıları Peygamber (sav) ile maddi ya da manevi bağlar ihdas ederek kendilerine saygı ve itaat beklemektedirler.

²³ Salât kelimesi burada **يُصَلَّى عَلَيْكُمْ**(yusallî aleykum) harfi cerle rahmet manası ifade etmektedir. Ayetin tamamı şu şekildedir: **“O (Allah)dır ki, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmet eder, melekleri de (size acıyıp mağfiret dilerler. Allah) inananlara karşı çok esirgeyendir.”** (Ahzab suresi, 43. ayet. S. Ateş Meali.).

²⁴ Kâfir ve münafıklara itaat edilmemesi emri Medine dönemi şartlarında ayrı bir önem arz eder. Sahibini töhmet altına alan bu emir, toplumu bölecek her söz ve davranışın çok iyi tahlil edilmesi gerektiğinin altını çizer.

geçimlik bağışlayarak boşadığı eşini serbest, özgür bırakmak kolay bir durum değildir. Fakat ayetin istediği bu normal durumun gerçekleşmesidir.]

Mümin kadınlarla evlenip onlara dokunmadan boşayanlar onlardan bir iddet dönemi beklemelemlerini isteyemezler. Bu durumda onların ihtiyaçları karşılanıp en güzel şekilde serbest bırakılmaları gerekir (49).

(Şimdiye kadar) Peygambere mehirlerini verdiği eşler, Allah'ın ona ganimet olarak verdiği savaş esirlerinden elinin altında bulunan cariyeler,²⁵ amcalarının, halalarının, dayılarının ve teyzelerinin onunla beraber göç eden kızları helâl kılınmıştır. Bir de kendisini Peygambere hibe eden ve Peygamberin de kendisini almak istediği inanmış kadınlar, diğer müminlere değil, sırf ona mahsus olmak üzere helâl kılınmıştır. Eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında müminlere yapmaları gereken şeyler bildirilmiştir. Artık Peygamberin gereksiz yere endişeye kapılmasına lüzum yoktur. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. Elçi eşleriyle ilişkisini dilediğini gibi tanzim edebilir. Azleylediğinde de arzu ettiğinde ona bir günah yoktur, Bu hâl onların sevinmeleri, mahzun olmamaları, yaptığı muameleden hepsinin hoşnut olması açısından daha münasıptır. Allah kalplerde olan her şeyi bilir ve halimdir. Bundan sonra hâlen sahip oldukları dışında hiçbirini başka kadınlarla, güzellikleri onu cezbetse de değiştirmesine izin verilmemiştir. Allah her şeyi görüp gözetendir. (50-52).²⁶

[Bundan sonra yine Peygamber (sav)'in söyleyemediği konular gündeme taşınır.]

Müminler, izin verilmedikçe Peygamber'in evlerine girmemeli ve yemek için davet edildiklerinde erkenden gidip hazırlanmasını beklememeli ve çağrıldıklarında da yemeği yiyince evden hemen ayrılmalı, lafa dalmamalıdır. Aksi hâlde Rasulullah üzüldüğü hâlde onlardan gitmelerini istemeye çekinebilir. Fakat Allah doğruyu öğretmekten çekinmez. Nebi'in eşlerinden bir şey isteneceği zaman perde arkasından istenmelidir. Bu hem müminlerin kalplerinin hem de onlarınkinin

²⁵ Nikâhı altına girdikten sonra eşlerin cariyeye sıfatı düşmüş ve çocuk doğurmalarını dahi beklemeden onları özgür bırakmıştır. Dolayısıyla Peygamber (sav)'in hiç cariyesi olmamıştır.

²⁶ 'Şimdiye kadar' ekiyle verildiği dikkate alınırsa 50. ayet elçinin o ana kadar sahip olduklarını 52. ayet ise bundan sonra sahip olamayacaklarını betimlemektedir. Burada önce bir durum tespiti yapılmış sonra yasaklanmıştır. Yine söylemek gerekirse bu açıklamalar da sosyal yapı açısından münafıkların gündemini dolduran ve sorun olarak gördüğü konular arasında yer almış olmalıdır. Muhtemelen bu nedenle de açıklamak durumu hâsıl olmuştur.

temizliğini pekiştirir. Ayrıca Allah'ın Elçisi'nin vefatından sonra eşlerini nikâhlamak caiz değildir. Doğrusu bu, Allah nazarında büyük bir günah olur. Bir şey açığa vurulsa da gizlense de fark etmez. Zira Allah her şeyi gayet iyi bilir (53, 54).

[Bilindiği gibi Peygamber (sav)'in mescidi aynı zamanda evleriyle iç içedir. O'nun bütün görüşmelerini burada yaptığı ve ne kadar yoğun bir trafik içinde bulunduğu düşünülürse bu uyarıların önemi daha iyi anlaşılabilir.]

Peygamberin hanımlarının; babalarına, oğullarına, kardeşlerine, erkek kardeşlerinin veya kız kardeşlerinin oğullarına, kadın hizmetçilerine yahut sahip olduğu kadın kölelerine görünmelerinde bir mahzur yoktur. Onlar, Allah'tan sakınmalı, yani ona karşı sorumluluk duymalıdırlar. Çünkü Allah, her şeye şahittir (55).

(56) إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

[Aslen ayet, şu şekildedir:

Allah ve melekleri, Peygamber'e salât ederler. Ey müminler! Siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyet gösterin (56).

Salât kelimesinin (alâ harfi cerri ile birlikte) صَلُّوا عَلَيْهِ (sallû aleyhi) şeklinde birini sevmeyi, yüceltmeyi ve ona dua etmeyi ifade ettiği üzerinde durulur.²⁷ O hâlde kelime Peygamber (sav)'in şan ve şerefini yüceltmeyi/yükseltmeyi dile getirmektedir.

Buna göre mana şu şekilde olur:

"Muhakkak ki Allah ve melekleri Peygamberin şan ve şerefini yüceltmektedir. Ey iman edenler! Siz de onun şan ve şerefini yüceltin ve onun rehberliğine tam bir samimiyetle teslim olun."

Allah indirdiği ayetlerle elçisini şan ve şerefini yüceltmekte ve ona fazlasıyla rahmet etmektedir. Elçisini bu şekilde temize çıkaran, kalplerinde hastalık olanların iftira, itham ve tuzaklarına karşı koruyan bizzat odur. Melekler de dua ederek Allah'ın ona olan rahmetini sürekli hâle getirmeye çalışırlar. Sahabeler ise çok

²⁷ Salât kelimesinin alâ eki ile kullanıldığında üç anlama geldiği açıklanır: 1) Birisine yönelmek, bir kimseye sevgiyle yaklaşmak ve onun üzerine eğilmek. 2) Bir kimseyi yüceltmek. 3) Bir kimse için dua etmek. Mevdudî'ye göre bu kelime melekler için olsun, insanlar için olsun Allah'ın kulları için kullanıldığında her üç anlama da gelebilir. Sevgi, övgü ve dua anlamlarının üçünü de ihtiva eder. O halde müminlere صَلُّوا عَلَيْهِ (sallû aleyhi) emrinin verilmesi şu anlama gelir: "Ona bağlanın, onu yüceltin ve onun için dua edin." (Mevdudî, Tefhîmu'l-Kur'an, c. 4, s. 402.).

sevdikleri liderlerinin şan ve şerefini yüceltmek adına ayetlerin gösterdiği yolda çaba sarf etmeli ve kötü düşüncelere pay vermemeli tam bir teslimiyetle ona destek olmalıdırlar.²⁸

İlk bakışta hemen önüne ve arkasına (siyak-sibak) bakıldığında ayetin anlamı;

“Ey peygamber eşleri! Sade yaşamayı ve tevazuu terk etmeyin. Herkes sizi örnek alıp eşleriyle bunu konuşuyor. O hâlde elçinin yapmaya kalkıştığı her işte yanında olup yardım edin ve ona muhalefet etmeyin.” şeklindedir.²⁹ Nitekim bu ayetle Allah’ın, Resul’ünü şerefleştirdiği ve onun hakkında yahut da hanımları ile ilgili olarak kö-tü düşüncelere sahip kimselerin muhtemel sözlerinden bu şekilde onları temizlediği üzerinde durulmuştur.³⁰

Siyak-sibak ilgisini biraz daha genişletirsek bu sefer ayet;

“Ey müminler! Adını her duyduğunuzda, evine her girip çıktığınızda, eşlerinden bir şey istediğinizde veya toplumu ilgilendiren ve onun çözmeye çalıştığı her meselede Nebi’ye yardımcı olun. Adını iyilik ve doğrulukla anın. O’nun Allah’ın elçisi olduğunu unutmayın, şerefine yıpratılmasına müsaade etmeyin ve muhalefet ederek işlerini zorlaştırmayın.” şeklinde anlaşılır.³¹

Fakat en doğrusu, meseleyi surenin en başından itibaren ele almaktır. Bu durumda içerik olarak surede en zor sosyal konuların seçildiğini hatırlamak gerekir.

²⁸ Ayette geçen **وَسَلِّمُوا** ifadesi, Türkçe meallerde genellikle “tam bir teslimiyetle ya da içtenlikle ona selâm verin.” anlamında ele alınmıştır. Bilindiği gibi bu ifade “esslâmu aleyke ya eyyuhennebiyyu” şeklinde dile getirilir ki bunun manası da selamın elçinin üzerine olmasıdır. Bütün bu yaklaşımlarda anlam, Rasulullah (sav) için selamet dilemek, yani onun esenlik ve rahmet içinde bulunmasını istemekten ibarettir. Dolayısıyla bu ifadede bulunan kişi, Peygamber (sav)’in yürüdüğü çizgide savunmasını/korunmasını üstlendiğini ona her hâlükârda yardım etmeyi düşündüğünü belli eder. Burada amaç, Hz. Peygamber (sav)’in bütünüyle selamet ve güvenlik içinde bulunmasıdır.

²⁹ Hakikaten sure içinde sözü edilen hususlarda münafıkların Peygamber (sav) ve eşleri hakkında ileri geri konuşup fitne çıkarabilme ihtimalleri vardır. Kalplerinde hastalık olanların Peygamber (sav)’in evlilikleri konusunda bugün de fütursuzca konuşabildikleri bir vakiadır. İşte bu anlamda salavât getirmek, yani Allah katında Rasulullah (sav)’in derecesinin yükseltilmesini istemek, yani onu mümin bir gözle tertemiz görmek istemektir.

³⁰ Kurtubî, El-Câmi’u Li-Ahkâmi’l-Kur’an, c. 14, s. 171, 172.

³¹ İzzet Derveze bu ayetle ilgili olarak şöyle demektedir: “Asıl itibarıyla bu ayetin hedefi, müminlerin Peygamber karşı-sında saygılı, ihlaslı olmaları, onu üzecek sözlü-fiili, gizli-açık davranışlardan kaçınma-ları ve onu razı edecek, ona hoş gelecek her şeye tabi olmaları gerektiğini telkin etmek-tir.” (Derveze, Et-Tefsîru’l-Hadîs, c. 6, s. 47.).

Buna göre aile ve toplumu ilgilendiren ve münafıklara fitne çıkarma fırsatı veren konulara dikkat edilmelidir. Müminler elçinin rehberliğinden asla ayrılmamalıdır. Sure bütünlüğü dikkate alındığında ayette verilen emrin tam karşılığı, Peygamber (sav)'in dedikodusunun yapılmasına müsaade etmemek, şerefini korumak, adını hayırla anmak dışında hakkında şüphe uyandıracak bir yola sapmamak, eşleriyle ilişkileri hususunda onu töhmet altında bırakacak söz ve davranışlardan uzak durmak, toplumsal meselelerin çözümünde yanında bulunmak, yani kısaca Rasulullah (sav.)'a örnek olduğu veya önderlik ettiği her işinde destek olmaktır.³²

Bu durumda ayetin sure bağlamı çerçevesinde en geniş anlamı mealen şu şekilde verilmelidir:

“Muhakkak ki Allah ve melekleri karşılaştığı her sorunda Peygambere rahmet (yardım) etmektedir. Müminler de zor ve aşılamaz gibi görünen her konuda onu hayırla anıp (takip etmeli), sosyal dokuyu ilgilendiren her durumda onun rehberliğine içtenlikle teslim olmalıdırlar.”

Normal şartlarda *salât* kelimesinin sözlük anlamları içinde yardım ve destek manası yoktur. Fakat şan ve şerefin yüceltilmesinden hayırla anmaya, merhametle yaklaşımdan tebrik etmeye varıncaya kadar kelimenin bütün uzanımları, dolaylı olarak Peygamber (sav)'e destek olup yardım etmeyi, yani kayıtsız şartsız onun rehberliğine teslim olmayı çağırıştır. Nihayet rahmet, dua ve senâ anlamlarının hepsi bir adım sonra onu desteklemeyi gerektirir.

Bundan sonra yine elçinin incitilmemesi dile getirilir.]

Kim olursa olsun Allah'ı ve Resul'ünü incitenleri Allah, bu dünyada ve

³² Medine'de münafıkların Peygamber (sav)'in itibarını düşürme çabaları bilinmektedir. Burada Peygamber (sav)'in hanımına zina iftirası konusuna değinen *“(Peygamber'in eşine) bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir guruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın, aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan (elebaşlık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır. Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları ile hüsnüzanda bulunup da: ‘Bu, apaçık bir iftiradır.’ demeleri gerekmez miydi?”* (Nur suresi, 11, 12. ayetler. Diyanet Vakfı Meali) ayeti ile Münafıkun suresinde geçen şu ayet hatırlanmalıdır: *“Onlar: Allah'ın elçisinin yanında bulunanlar için hiçbir şey harcamayın ki dağılıp gitsinler, diyenlerdir. Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar bunu anlamazlar. Onlar: Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır, diyorlardı. Hâlbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberinin ve müminlerindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler.”* (Münafıkun suresi, 7, 8. ayetler. Diyanet Vakfı Meali).

ahirette rahmetinden yoksun bırakacak ve onlar için alçaltıcı bir azap hazırlayacaktır (57).

Aynı şekilde mümin erkekleri ve mümin kadınları yapmadıkları bir şeyle suçlayıp incitenler de bir iftira ve günah yüklenmişlerdir (58).³³

Peygamberin eşleri, kızları ve inananların kadınları bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman örtülerini üstlerine salmalıdırlar. Onların tanınıp incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir (59).

Eğer ikiyüzlüler, kalplerinde hastalık olanlar ve yalan haberler yayarak şehirde huzursuzluk çıkaranlar bu düşmanca hareketlerinden vazgeçmezlerse elçinin onlar üzerinde üstünlük kurması sağlanacaktır. O zaman bu belde de çok az bir süre kalabileceklerdir. Bu tipler lanetlenirler ve nerede rastlansalar yakalanıp öldürülürler. Allah'ın önceki milletler arasında uygulanan yasası budur ve asla değişmez (60-62).

[Burada netameli sosyal olaylar hususunda kalplerinde maraz bulunanların ileri geri konuşarak elçiyi ve müminleri zor durumda bırakmak istemeleri gündeme gelir. Zaten surenin başından beri münafıkların yapmak istediklerine dikkat çekilmesinin ve buna müsaade edilmemesi gerektiği üzerinde durulmasının sebebi budur. Onlara bu tutumlarından vazgeçmeleri, aksi hâlde üzerlerine gidileceği söylenir. Bundan sonra hesap gününden bahsedilir. Çünkü yerine getirilmesi istenen sorumluluklar bunu gerektirmektedir.]

İnsanlar Son Saat hakkında sorarlar. Onlara, "Onun bilgisi Allah katındadır, elçinin bütün bildiği ise, Son Saat'in yakın olduğudur!" denilmelidir. Allah, kâfirlere lanet etmiş ve onlar için çılgın bir ateş hazırlamıştır. Onlar, onun içinde devamlı kalacak ve kendilerini koruyacak veya yardım edecek kimse bulamayacaklardır. Yüzleri ateşin içinde çevrildiği gün, "Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, elçiye itaat etseydik; Ey Rabbimiz! Biz liderlerimize ve ileri gelenlere uyduk, bizi doğru yoldan uzaklaştırdılar. Ey Rabbimiz! Onlara iki misli azap çektir ve rahmetinden tamamen mahrum bırak!" diyeceklerdir (63-68).

[Ayetlerin bu bölümde körü körüne tabi olup taklit etme konusunda insanları uyardığına dikkat edilmelidir. Zira şehirde kötü haber yayanların en büyük kozu etkilemeye çalıştıkları geniş kitle/kamuoyu, yani bu tabiiyettir. Bundan sonra

³³ Özellikle bu ayet, arka planda Peygamber (sav) hakkında münafıkların ileri geri konuştuğunu ve bu şekilde toplumda ona karşı bir itaatsizlik oluşturmaya çalıştıklarını göstermektedir.

³⁵ Ayette geçen, ‘emanet’le ilgili pek çok görüş vardır. Bunlar; mükellefiyet, kişinin ‘Lâ ilahe Allah’ demesi, el, ayak, dil ve göz gibi uzuvlar, mârifetullah (Allah’ı bilme) ile onun kapsamına giren her şey, Rubûbiyyete dair deliller, farzlar, namus, namaz, oruç, cünüplükten yıkanmak gibi şeyler olabileceği üzerinde durulmuştur. Ancak emanetin bu çeşitleri, ayetin muhatabının müslümanlar olmasına dayalıdır ve bağlamdan onay da almaz. Bunun yanı sıra ayetteki ‘arzetme’ Keffal’e göre bir darb-ı mesel olarak nitelenmiş, **“Ama onu insan yükledi.”** ayetinde ‘insan’dan kastın, çok zalim ve cahil olarak nitelendirildiği için el-Hasen’e göre kâfir ve münafık şeklinde açıklanmıştır. Burada göklerin, yerin ve dağların cevabının **وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ “O kasabaya sor...”** (Yusuf suresi, 82. ayet.) ayetinde de buyrulduğu gibi me-cazi bir ifade olduğu belirtilmiştir. Nitekim hemen sonra gelen ayette **لِيُعَذِّبَ اللَّهُ “Tâ ki Allah, azaplandırın.”** lafzındaki ‘lam’ın ta’lil (sebeblilik) için olduğu ve ‘yük-lendi’ fiiline taalluk ettiği ve buna göre azabın emaneti zalim ve cahilce yüklenmenin bir sonucu olduğuna da işaret edilmiştir. (Râzî, Mefâtihu’l-Gayb, c. 18, s. 303; Kurtubî, El-Câmi’u Li-Ahkâmi’l-Kur’an, c. 14, s. 202-208.).

uzak durmayı, yani korkmayı gerektirir.³⁶ Oysa kalplerinde maraz bulunan bu kişilerin haksızlığa meyyal ve sadece çıkarlarını gözeten yapıları, onları toplumu derinden sarsacak yaklaşımlarda bulunmaktan alıkoymamaktadır. Onlar bir takım sorunları ortaya atarak güya emaneti yüklenmiş gibi gözükmekte ama aslında başka amaçların peşinde koşmaktadırlar. Bunların bir kısmı cahildir. Çünkü bilip bilmeden sadece tabi olup taklit ederler.³⁷ Diğerleri zalimdir.³⁸ Zira pek çok şeyin bilincindedir ama yine de geri durmazlar. Sorumlulukları, cahil ve zalimce üstlenmekten kasıt budur ve ayetin muhatabı yukarıda sözü edilen bu hasta kalplilerdir. Nitekim emaneti yüklenmeden bahseden ayetin hemen devamında da yine bu ikiyüzlü ve müşrik kimselere azap edileceği dile getirilir.³⁹

Surenin sondan bir önceki ayeti, başından itibaren anlatılanları dikkate alarak bir nasihatte bulunur. Ve ***“Siz ey imana ermiş olanlar! Musa’ya eziyet eden İsrailoğulları gibi olmayın Allah, hakkında ileri sürdükleri iddialardan onu temize çıkardı/akladı beraat ettirdi. Çünkü o, Allah katında büyük şeref ve itibar sahibiydi.”*** der. Ayette Musa (as)’nın beraat etmesi فَبَرَّأَهُ (feberraehu) fiiliyle ifade edilir. Temize çıkmak anlamına gelen bu fiil, sure içinde âdeta salât etmenin tefsiri,

³⁶ Burada şu ayetler hatırlanmalıdır: ***“Bu Kur’an’ı bir dağa indirmiş olsaydık, dağın ezilip büzülerek Allah korkusuyla paramparça olduğunu görürdün. Ve işte (bütün) bu temsilleri, belki düşün(meyi öğrenebil)irler diye insanların önüne koyuyoruz.”*** (Haşr suresi, 21. ayet. M. Esed Meali); ***“Biz sana (sorumluluğu) ağır bir mesaj tevdi edeceğiz.”*** (Müzzemmil suresi, 5. ayet. M. Esed Meali); Ayetler, Kur’an’ın hayata yansıtılmasının ağır bir sorumluluk olduğunu ifade eder. Fakat bu sorumluluk, sonunda bir hesap vermeyi gerektirdiğinden korka korka üstlenilen bir görev addedilmelidir. Buna göre bir mümin, kendisine ve başkalarına zarar vermemek için (takva) kendi görüşlerinden ziyade ayetlerin hayata intibakına öncelik verir. Bu anlamda yaşadığı dönemde her türlü önerinin Elçi’den onay alması bir zarurettir. Bunun dışında indi çıkarımların istişareyi ve elbette Kur’an’a uygunluğu esas alması gerektiği de unutulmamalıdır.

³⁷ Burada şu ayetler hatırlanmalıdır: ***“Yüzlerinin ateşte darmadağın olduğu o Gün, ‘Eyvah’ diye feryad ederler, ‘Keşke Allah’a itaat etseydik, keşke Elçi’ye uysaydık!’ Ve ‘Ey Rabbimiz!’ diyecekler, ‘Biz liderlerimize ve ileri gelenlere uyduk, bizi doğru yoldan uzaklaştıranlar onlardır!’ ”*** (Ahzab suresi, 66, 67. ayetler. M. Esed Meali).

³⁸ Burada şu ayet hatırlanmalıdır: ***“Ey Rabbimiz! Onlara iki misli azap çektir ve rahmetinden tamamen mahrum bırak!”*** (Ahzab suresi, 68. ayet. M. Esed Meali); Bu kişiler, kendilerine tabi olanları ateşe çağıranlardır.

³⁹ Bu hasta ruhlu kişilerle müminler birbirine karıştırılmamalıdır. Bu ayetin kastı, Peygamber (sav) aleyhine toplumda fitne çıkarmaya çalışan ve sadece bu amaçla sosyal meseleleri gündeme taşıyan münafıklardır.

yani açılımı/açıklanmasıdır. Ardından (وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا) O'nun Allah katında büyük şeref ve itibar sahibi olduğu belirtilir. Bu da yine O'nun teberri ile yani temize çıkarak elde ettiği sonuçtur. Nihayet Rasulullah (sav)'a salât edildiğinde de onun önce dünyada şerefiyle temize çıkması, ardından ahirette de Allah'ın rızasını kazanması istenmektedir.]

Görüldüğü gibi Ahzab suresinin konusu, toplumda tartışma konusu olan ve özellikle Medine'de münafıkların fitne çıkarmak için kullandıkları sosyal olaylar hakkındadır.

Özetlemek gerekirse surenin konuları şu şekildedir:

Zihar,⁴⁰ çocukların babalarına nispet edilmesi ve evlatlık meselesi, Peygamberin eşlerinin müminlerin annesi olması, akrabalık bağlarının manevi kardeşlik bağlarından daha öncelikli olması⁴¹, Peygamber (sav)'in eşlerinin dünya hayatının süsünü istemesi karşısında elçinin bu isteklerini karşılayıp onları boşaması ihtimali, Rasullulah (sav)'in eşlerinin kadınlardan herhangi biri gibi olmadığı için bir takım yükümlülükleri yerine getirme zorunluluğu, Zeyd'in boşandığı hanımla Peygamber (sav)'in evlenmesi, Muhammed (sav)'in kimsenin babası olmaması, boşanan kadınların tamamen serbest bırakılması⁴², Peygamber (sav)'in evlilikleri, Nebi (sav)'nin evine girmek, çıkmak, yemek yemek ve oturmak ve eşlerinden bir şey istemek bahisleri...

Toplumu ilgilendiren bu ağır sosyal konuların bir kısmı başka surelerde de işlenmiş ama burada Peygamber (sav)'e destek verilmesi gereken önemli meseleler bağlamında özellikle ayrıntısına girilmeden âdeta başlık olarak bir araya getirilmiştir.⁴³ Zira bunlar doğru anlaşılmadığı takdirde toplumda ağır sonuçlar doğurabilecek netameli/zor konulardır. Dolayısıyla yukarıda görüldüğü gibi siyasi,

⁴⁰ Zihar konusu, Mücadele suresinin girişinde geniş şekilde ele alınmıştır.

⁴¹ Akrabalığın kardeşliğe nispetle öncelikli olması durumunun, bütün varını yoğunu Mekke'de bırakıp hicret eden ve kardeşlik sayesinde yeniden hayata tutunan Muhacirler açısından da kolay olmadığı unutulmamalıdır.

⁴² Boşanan eşlerin güzel bir şekilde serbest bırakılması hakkında bkz.: Bakara suresi, 231, 232. ayetler; Talak suresi, 6. ayet.

⁴³ Ahzab suresinin indirildiği aşama, Mevdudî'nin de belirttiği gibi bütün İslâm düşmanlarının müslümanların başarısını kışkırdıkları bir dönemdir. Münafıklar buna gölge düşürmeyi planlayarak Peygamber (sav)'in başarısızlığa uğraması için ona iftira atıp gözden düşürmeye çalışmaktadırlar. Fakat sonunda elbette rezil olacakları belirtilmektedir. (Mevdudî, Tefhîmu'l-Kur'an, c. 4, s. 401.).

sosyal ve ekonomik anlamda Peygamber (sav)'in vahyin rehberliğinde çözmeye çalıştığı meselelerde ona yardım etmek, destek vermek, merhametle yaklaşmak ve onun adını hayırla anmak, ona salât etmek anlamına gelmektedir.

Salât kelimesinin geçtiği 56. ayet dikkate alındığında Allah, melekler ve müminler şeklinde üç ayrı fâil için aynı fiilin kullanılması, her üçünü de kapsayan ortak bir anlam tercihinde bulunmanın gerekli olduğunu gösterir.⁴⁴ Nitekim dikkat edilirse ayette asıl olan Allah'ın ve meleklerin yaptığı şeyin aynısını müminlere de önermek ve bu şekilde inananları tahrik ve teşvik etmektir. Salât fiilinin her üç faile de nispet edilebilecek bu ortak yönü elçinin şan ve şerefini yüceltmek, onu hayırla anmaktır. Bu yaklaşım, Peygamber (sav) hakkında çıkarılmak istenen dedikodulara aldırmamak ve vahiyle bildirilen doğru bilgiden ayrılmamaktır. Dolayısıyla müminlerden istenen şey bu sosyal sorunların hâlinde ona yardım etmeleri ve destek olmalarıdır. Onlar adına ciddi bir sorumluluktur bu. Nitekim ayetin sonunda yer verilen *وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا* (ve sellimu teslimâ) ifadesi de inandığını iddia eden kişinin kendisini onun rehberliğine gönülden teslim etmesinin önemini dile getirir.⁴⁵

Salavât getirmek, Peygamber (sav) hayattayken toplumu ıslah için giriştiği her işte ona yardım etmek, çıkabilecek her türlü şaya karşısında adını temize çıkarmak, iftira, itham ve dedikodularla mücadele ederek onu savunmaktır. Peygamber (sav), bir gün öleceğini bildiği için olsa gerek kendisine “Ey Allah'ın Resulü! Sana selâmı nasıl getireceğimizi biliyoruz. Peki, sana salât nasıl olacak?” diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir:

“Allah'ım, İbrahim'e ve İbrahim'in âline *salât* ettiğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in âline de *salât* et...”⁴⁶

⁴⁴ Burada salât fiilinin aynı cümle içinde üç ayrı faile göre üç farklı anlama gelmesi, fiil ile kastedilen manayı zayıflatır. Zaten bir kelimenin bir cümlede birden fazla anlamda kullanılması nasıl mümkün olabilir? Oysa üçüncü failden istenen ilk iki failin yaptığını yapması, yani kastın ortaya çıkması açısından güç/vurgu kazanmasıdır.

⁴⁵ Mevdudî bu hususta şöyle demektedir: “Selam kelimesinin de iki anlamı vardır: 1) Her tür hata, kusur ve eksiklikten uzak olmak 2) Barış içinde olmak ve başkasına karşı çıkmaktan sakınmak. O hâlde Peygamber (sav) ile ilgili olarak ‘sellimü teslîma’ emri şu anlamlara gelir: O'nun iyilik ve emniyeti içinde olun. Ona karşı çıkmaktan sakının ve samimiyetle ona itaat edin.” (Mevdudî, Tefhîmu'l-Kur'an, c. 4, s. 402.).

⁴⁶ Buhari ve Müslim'de yer verilen namazlarda da teşehhütte tekrar edilen bu hadisten yukarıda bahsedilmiştir; (Ayrıca bkzn.: Kurtubî, El-Câmi'u Li-Ahkâmî'l-Kur'an, c. 14, s. 173-176; Tâhir b. Âşur,

Dikkat edilirse bu defa *salât* edilen kişi sadece Peygamber (sav) olmaktan çıkar ve işin içine âli diye bilinen kişiler de girer. Rasulullah'ın âli; ehl-i beyti (ev halkı), sahabesi (arkadaşları) ve ümmeti (kendisine tabi olanlar)dir.⁴⁷ Başka bir ifade ile onun âli getirdiği hakikate gönülden inanan bütün müminlerdir.⁴⁸ Buna göre adını hayırla anmak hususunda Rasulullah için yapılan savunmanın aynısını müminler, birbirleri için de yapmalıdırlar.

Nebi (sav)'nin ev halkı ve arkadaşları vefat etmiştir. Buna göre onlara yardımda bulunmak ancak dua etmekten ibaret kalır. Yani ayette Peygamber (sav)'e verilen fiili destek onlar için söz konusu olamaz. Ancak onun davası, yolu, tebliği devam etmektedir. Dolayısıyla ona dua etmek onun şahsında bu davanın,

Tefsîru Et-Tahrîr ve't-Tenvîr, c. 22, s. 98.)

⁴⁷ Bu hususta Mevdudî, Peygamber (sav)'in bu duayı sadece kendisine hasretmediğini ashabını, hanımlarını ve soyundan gelenleri de buna dâhil ettiğini dile getirir. Bir kimsenin ehli akrabalarıdır. Ancak âl kelimesinin sadece Peygamber (sav)'in ev halkını değil, akrabası olsun olmasın arkadaşları, dostları ve yardımcıları gibi onu takip eden ve onun sünnetine uyan herkesi içine alacağı üzerinde durur. Elbette Peygamber (sav)'e hem kan bağı ile bağlı olan, hem de onun yolundan giden ev halkı, âl-i Muhammed denilmeye daha layıktır. Ama onun yolunda olmayan kimseler, onun ev halkından, akrabalarından bile olsalar âl-i Muhammed'den değildir. Bunun tam tersine onun yolundan gidenler, onunla uzaktan hiçbir akrabalıkları olmasa dahi âl-i Muhammed'dendir. Mevdudî, Kur'an 'on dört yerde âl-i Firavun' derken hiçbirinde sadece onun ev halkını değil Musa (as)'ya karşı açtığı savaşta ona taraftar olanları kastettiği üzerinde durmuştur. (Mevdudî, Tefhîmu'l-Kur'an, c. 4, s. 403, 404.).

⁴⁸ Örneğin Hicr suresinde Melekler İbrahim (as)'e çocuk müjdeledikten sonra, yine onun sorusu üzerine Lut'un âli'ne (*أَلْ لُّوطِ*) gönderildiklerini ifade ederler. İlgili ayet şu şekildedir: “ *'Haberin olsun!' dediler, 'Biz, Lut'un ailesi (*أَلْ لُّوطِ*) dışında suçlu bir topluluğu cezalandırmak için gönderildik; onun karısı hariç tüm ailesini kurtaracağız. Zira eşinin suçlularla beraber kalmasını gerekli gördük. Elçiler Lut'un evine gelince O: 'Doğrusu, siz ürkülecek kimselersiniz.' dedi.*” (Hicr suresi, 58-62. ayetler. S. Yıldırım Meali.) Ardından 63. ve 64. ayetlerde Melekler, onlara o şüphe ettikleri azabı getirdiklerini ve bu konuda doğru söylediklerini dile getirirler. Tam burada Lut'un âli 65. ayette birden ehli olur. Ayet, “*سَنَ أَهْلِكَ*” (*فَأَسْرَ بِأَهْلِكَ*) diye devam eder. Yani artık Lut (as) kızlarından başka kendisine tabi olan kimse bulunmadığı ortaya çıkmış olur. Ve bu gerçeği anlayan melekler artık söze *senin ehlin* diyerek devam ederler. Lut (as)'un *âli* diye başlayan sözün akışı ona tabi olan kimsenin kalmadığı anlaşıldığında *ehli* diyerek devam etmesi, âl ifadesinin aileyi aşan ve içine elçiye tabi olanları da alan bir kapsama sahip olduğunu gösterir. Buna göre *âl* ifadesi ile ona tabi olan kimse bulunmadığı anlaşıncaya kadar ailesiyle birlikte bütün taraftarları, sonrasında ise *ehl* ile sadece ailesi kastedilmektedir.

mücadelenin başarıyla sürdürülmesini istemektir.⁴⁹ Nihayet bu talebin gerçekleşmesi de dâhil olmak üzere fiili olarak Peygamber (sav)’den geriye onun davasını üstlenen ve hâlâ yaşayan tek bir muhatap kalmıştır; ümmeti.⁵⁰ Nitekim dün olduğu gibi bugün de Allah’a ve elçisine itaat adına toplumda girişilebilecek her faaliyet fiilen bu ümmet tarafından yapılmaktadır.

Ayetten çıkarılan anlam çerçevesinde yaşadığı dönemde sosyal sorunlara çözüm arayışı içinde nasıl Peygamber (sav)’e destek verilmesi gerekiyorsa bugün de aynı şekilde toplumsal barış ve huzur adına bu sorunlarla boğuşan müminlere yardım edilmelidir. Buna göre “Allahumme salli alâ Muhammed ve alâ âli Muhammed...” demek, kısaca “Ey Allahım! Sen Muhammed’in ve onun âlinin şan ve şerefini yükselt...” anlamında “Ey Allahım! İhtiyaç içinde dertli, sıkıntılı veya mücadele içinde nerede bir mümin varsa, sen onlara yardım et, onların senin dinini yaşama ve yaşatma hususunda başarılı olmasını sağla, toplumda inşa etmeye çalıştıkları her konuda onlara destek ver, rahmet et...”⁵¹ şeklinde bütünüyle ümmete maddi-manevi destek talep etmektir. Burada konu, elçinin şan ve şerefiyle, ümmetinin şan ve şerefine benzerliği üzerinde ilerler.

Salavât, müminlerde ümmet şuurunu inşa edip ayağa kaldırır. Müslümanlara birbirlerine dua etmelerinin önemini hatırlatır ve kardeş olduklarını unutmamalarını

⁴⁹ Peygamber (sav)’in getirdiği dinin yüceltilmesi aynı zamanda âlimlerin işidir. Buna göre ona dua etmek ondan sonra bu dinin yüceltilmesi uğrunda gayret eden âlimleri de içermelidir. Fakat elbette bu mana ancak dolaylı olarak ve genel anlamda söz konusu edilebilir. Yani salavât özellikle elçiye ait bir dua olduğu için içinde başka bir isim geçmez. Ama onun temsil ettiği makam, genel anlamda bütün âlimleri de arkasına alır. Nihayet Peygamber (sav)’in âli, içinde bütün müslümanları bulundurmasına rağmen yine de ona en yakın duranlar âlimlerdir.

⁵⁰ İslam Ansiklopedisinde konuyla ilgili açıklama şu şekildedir: “Ayetin ikinci kısmında geçen “tam bir teslimiyetle selâmlama” ifadesi ise ya -namazların son ka’desinde okunan tahiyyat duasında olduğu gibi- belli selâm kelimelerini kullanarak Peygamber (sav)’in manevi şahsiyetini selâmlama ya da onun emirlerine tam anlamıyla itaat etme şeklinde anlaşılmıştır. Ayetteki emrin gereklilik mi (vücûb) yoksa tavsiye mi (nedb) ifade ettiği tartışılmış, vücûb ifade etmekle birlikte hayatta bir defa yerine getirilmesinin yeterli ve diğerlerinin mendub hükmünde olacağı (Kâdî İyâz, II, 64), bir mecliste Resûl -i Ekrem’in adı ilk anıldığında veya bir metinde ilk yazıldığında salâtu selâmda bulunmanın ayetteki emri yerine getirmek için yeterli sayılacağı kabul edilmiştir.” (İslam Ansk., salâtu selâm maddesi, c, 36, s. 23, 24.).

⁵¹ Bu duanın “Ona yardım etmem için bana da imkân ver. Bizi elçine ümmet ve birbirimize kardeş yap.” anlamında pratik bir uzanımı bulunduğu da unutulmamalıdır.

sağlar.⁵² Ve en önemlisi ümmet şuuru içerisinde müslümanların birbirlerinin şan ve şerefini koruma ve yükseltmeyi kendilerine dert edinmelerini gerekli kılar. Salavât, başta Rasulullah olmak üzere onun yolundan giden ümmetin birbirine dua etmesi ve rahmet okumasıdır.

Ahzab suresi, *salât* etmeyi merkezine alarak toplumsal meselelerin çözümünde müslümanlara tam bir teslimiyetle Peygamber (sav)'e destek olmayı emreder. O'nu aldığı kararlarda yalnız bırakmamaları gerektiğini söyler. Bugün bu destek, O'nun izinden giden ümmetinin hakkıdır.⁵³ Yani adaletin gereği olarak yapılması gereken her işte toplumu ilgilendiren ama değişmesi veya çözülmesi zor olan meselelerde müminlerin birbirine yardım etmesi bir sorumluluk ve zorunluluktur. Bu meselelerin çözümünde kalplerinde hastalık olan kişilerin toplumun huzurunu bozmasına, fitne çıkarmasına ve İslam toplumunun birliğini parçalamalarına müsaade edilmemelidir. Allah ve melekleri her zaman müminlerden yanadır. Müminlerin de birbirlerine sahip çıkması, Kur'an'a ve Rasulullah'ın sünnetine teslim olması, toplumsal/sosyal her türlü sorunun çözümünde birbirlerini desteklemeleri gerekir. Sure bağlamında salavât getirmek bu sorunları çözerken müminlerin birlik olmasını istemek anlamına gelir. Sureden çıkan ölçü budur.⁵⁴

⁵² Bu konu bir meselenin Kur'an'a arzı, yani onunla sağlamanın yapılması hususunda güzel bir örnektir. Dolayısıyla salavât getirmeyi de Kur'an'dan öğrenmek en doğru yoldur.

⁵³ Bu arada salavâtın Peygamber (sav)'den başkaları için kullanılıp kullanılmayacağı konusunda ihtilaf edilmiştir. Salavâtın, rahmet ve destek vermek anlamında sözlük anlamının başkaları için kullanılmasında bir beis olmayabilir ki bunun nakledilmiş örnekleri vardır. Mesela zekât parası getirenler için "Allahumme salli aleyhim." denilmesi gibi. Ancak *salâtu selam* getirmek geleneksel anlamda Rasulullah (sav)'a has bir durumdur. Bunun başkası için caiz olmayacağı üzerinde durulmuştur. (Mevdudî, Tefhîmu'l-Kur'an, c. 4, s. 405.); İnsanların belirli şahıslara atfen yapacakları bu türden bir eylemin doğru olmayacağı açıktır. Fakat Peygamber (sav)'den rivayet edilen sözlerde bizzat kendisinin önerdiği ve namazlarda tahiyyattan sonra okunan dualarda da görüleceği gibi *salât* bütün ümmeti kuşatacak şekilde bir kapsama sahiptir. Kısaca başka bir ifade ile söylemek gerekirse Rasulullah (sav) dışında özellikle bir şahsı övmek veya yüceltmek için salavât getirilmez. Zira onu övmek onun rehberliğinden hareketle Kur'an'ı, İslam'ı, bu dini mübini övmektir. Yani onun kişiliği ile davası birleşmiştir. Ancak salavâtta kastedilen rahmetten bütün bir ümmetin faydalanması elbette gereklidir.

⁵⁴ Surenin 56. ayetinden sonra gelen ayet şudur: "**Allah ve Resulünü incitenlere Allah, dünyada ve ahirette lânet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap hazırlamıştır.**" (Diyanet Vakfı Meali) Bu durumda

Henüz İslam kültürünün bütünüyle kaybolmadığı yerlerde hayatın içinde salavât getirmek hâlâ önemini korumaktadır. Bu coğrafyalarda bir kavga sırasında salavât getirildiğinde herkes susar ve durur. Bir kaza anında veya bir panik hâlinde salavât getirmek, sakinleşmeyi ve ardından yardım etmeyi akla getirir. Salât etmek, bu anlamda herkese iyi gelir.

Ahzab suresi bağlamında salavât getirmenin anlamı, İslam'ın yükselmesini ve bütün müslümanların iyiliğini istemek, yani ümmete rahmet okumaktır. Bu söz sahibine müslümanlara yardım etmesinin gereğini hatırlatan fiili bir uyarıdır ve bilinçle söylendiğinde ümmete rahmet getirecektir.⁵⁵

Sonuç olarak;

Bir mümin, ayette emredilen şekilde fiili olarak Rasulullah (sav)'ın tebliğ ettiği bu dinin emirlerinin hayata hâkim olması, toplumda yaşanması için elinden geleni esirgememelidir. Hayattayken kendisine verilen destek şimdi onun yolunda ilerleyen ümmete verilmelidir. Bu anlamda Peygamber (sav)'in öğrettiği ve namazda da ifade edildiği gibi, "Allahumme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed..." şeklinde salavât getirildiğinde;

"Ey Allah'ım! İbrahim'e ve onun âline yaptığın gibi Muhammed'in ve âlinin de şanını yücelt, şerefini koru, onlara merhamet et.",

Yani,

"Ey Allah'ım! İbrahim'e ve onun âline yaptığın gibi Muhammed'in, yani onun şahsında bu dinin ve âlinin, yani ona tabi olan bu ümmetin de şanını yücelt, şerefini koru, onlara merhamet et." denilmiş olmaktadır.⁵⁶

o gün Allah'ı ve Resul'ünü incitenler dünyada ve ahirette rahmetten yoksun kalıp alçaltıcı bir azapla tehdit edildiği gibi bugün de müminleri incitenler aynı şekilde kınanmalıdırlar.

⁵⁵ Pek çok kişi bu sözü aynen Kelime-i Şehadet gibi algılamış ve hayatta en az bir defa Peygamber (sav)'e salavât getirmenin farz ya da vacip olduğunu savunmuştur. Hatta bir kimsenin okuduğu salât miktarı, onun dinine olan bağlılığının ölçüsü kabul edilmiştir. (Mevdudî, Tefhîmu'l-Kur'an, c. 4, s. 404, 405.); Oysa asıl önemli olan bu sözün içeriğinin muhatapta uyandırdığı bilinçtir.

⁵⁶ Bu anlam, ağır sosyal meselelerin çözümü bağlamında şu şekle bürünür: "Ey Allahım! Sen Muhammed'in, yani onun şahsında İslam'ın temiz kalmasını, insanlar için ümit aşılamaya devam etmesini sağla. Onun yolundan giden müminlerin birbirine yardım etmelerini ve ağır sosyal meselelerde birlik olabilmelerini nasip et. Bu ümmetin bütün insanlık adına hayırla anılması ve örnek olması için şerefini koru. Son Peygamber (sav) de İbrahim (as) gibi herkes tarafından sevilen ve paylaşılamayan biri olsun ve onun yolundan gidenlere yaptığın gibi bu ümmet de hayırla anılsın ve hep hayırlı sonuçlarla karşılaşsın..." Bu yaklaşım, sosyal meselelerin çözümünde bütün toplumu

Salât, kelimesine verilen anlam, görüldüğü gibi siyak-sibak ilgisini de aşacak şekilde sure bütününde yer verilen konulardan ilham alır. Sure içerisinde bu mana, Ehl-i Beyt'ten sahabelere oradan da ümmete şamil olacak şekilde bir genişleme gösterir. Yani önce Peygamber (sav)'in hanımlarına sonra arkadaşlarına en sonunda da hepsini kuşatacak şekilde bütün inananlara *salât* etmeyi emreder. Bunun yanı sıra surede geçen pek çok ayet de bağlamdan nasiplenir. Mesela emaneti göklere, yere ve dağlara yüklendiğini ama onların bundan imtina ettiğini dile getiren ayet bunu insanın zalim ve cahil tarafıyla yüklendiğini ifade eder. Bağlam olmasa emaneti yüklendiği hâlde kişinin neden zalim ve cahil şeklinde nitelendiği anlaşılamaz. Oysa sure bütününde toplumda fitne çıkarmaya çalışan ve sırf bu nedenle pek çok tartışma konusu ortaya atan kişilerden bahsedilir. Bunlar, kendilerini olup biten olaylar karşısında sorumlu, ilgili ve dertli gibi göstererek ileri geri konuşan ve bu şekilde Peygamber (sav) aleyhine bir muhalefet oluşturmayı amaçlayan kalbi hasta olarak nitelendirilen insanlardır. Dolayısıyla ayetin muhatabı onlardır. Normal insanlar, yani müslümanlar değil. Neticede Ahzab suresi bağlamında salavât getirmenin anlamı, Rasulullah (sav)'ın şahsında onun rehberliğine duyulan saygıyı dile getirerek hâlâ onun yolundan giden ümmetine rahmet dilemektir. Görüldüğü gibi bu şekilde surenin bağlamı, pek çok meselenin daha iyi anlaşılmasında belirleyici bir rol üstlenmektedir.

Not: Bu yazı, Umran dergisinde yayınlanmıştır.